

**Ödeshögs gamla kyrkogård
Folkungabygdens pastorat**

Vård- och underhållsplan

2021

**Ödeshögs gamla kyrkogård
Folkungabygdens pastorat**

Vård- och underhållsplan

Omslagsbild: Vy från norr.

Fotografier i rapporten: © Landskapsgruppen Öresund AB där inget annat anges.

Datum: 2021-12-21

Beställare: Folkungabygdens pastorat, Axel Träffs gata 4, 595 41 Mjölby

Kontaktperson hos beställare: Karin Mårtensson, kulturarvssamordnare

Uppdragsansvarig: Andrea Jackelén, landskapsingenjör, Landskapsgruppen Öresund AB

Medverkande: Anna Osvaldsson, landskapsingenjör, Landskapsgruppen Öresund AB

Landskapsgruppen Öresund AB
Kyrkogatan 19, 222 22 Lund
046-19 05 60
www.landskapsgruppen.se

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Syfte och målsättning.....	4
1.2 Avgränsning	4
1.3 Planens upprättande och förnyelse	4
2 Administrativa uppgifter	5
2.1 Ägoförhållanden m.m.	5
2.2 Gravskick och pågående gravrätter	5
2.3 Skyddsstatus.....	6
3 Historisk bakgrund och utveckling	8
3.1 Från medeltiden fram till 1800-talets slut	8
3.2 Från 1900-talet och framåt.....	9
3.3 Kronologisk förteckning över händelser i kyrkogårdens historia.....	11
4 Beskrivning av kyrkogården	12
4.1 Karta över kyrkogården.....	12
4.2 Omgivning och sammanhang.....	13
4.2.1 Karaktärsområden	13
4.3 Omgärdning och ingångar	14
4.4 Gångsystem	15
4.5 Vegetation	15
4.6 Gravanordningar	16
4.7 Urngravsområde.....	17
5 Kulturhistorisk värdeanalys	18
5.1 Övergripande kulturhistoriska värden	18
5.2 Kyrkogårdens kulturhistoriska värden	18
6 Teknisk beskrivning – åtgärder och underhåll.....	19
6.1 Omgärdning	19
6.2 Ingångar	20
6.3 Byggda delar	21
6.4 Markbeläggningar	22
6.5 Vegetation	22
6.6 Gravanordningar	24
6.7 Utrustning och konstnärlig utsmyckning	24
6.8 VA- och EL-system.....	25
6.9 Tillgänglighet.....	25
7 Referenser	27

Bilagor

1. Historiska kartor och bilder, Landskapsgruppen Öresund AB, 2021
2. Ödeshögs område, åtgärdslista för vård och underhåll, Landskapsgruppen Öresund AB

1 Inledning

Denna vård- och underhållsplan är gjord på uppdrag av Folkungabygdens pastorat. Arbetet har utförts i dialog med representanter från pastoratet. Inventeringsarbetet har utförts i augusti 2021. Dokumentationen grundar sig på platsbesök, arkiv- och litteraturstudier och intervjuer samt tidigare utförd dokumentation (*Vård- och underhållsplan 2009*, *Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering 2006* och *Bogårdsmurar i Linköpingsstift 2004*).

1.1 Syfte och målsättning

Syftet med planen är:

- Att tydliggöra kyrkogårdens kulturhistoriska värden.
- Att ge långsiktighet och helhetssyn i förvaltningens skötsel och vård av kyrkogården.
- Att vara ett verktyg i förvaltningsarbetet med riktlinjer och prioriteringar för värden och underhållet av kyrkogården och dess betydelse som bärare av ett kulturarv.

1.2 Avgränsning

Vård- och underhållsplanen omfattar Ödeshögs gamla kyrkogård, Folkungabygdens pastorat, Ödeshögs kommun. Arbetet begränsas till området innanför kyrkogårdens omgärdning.

I denna vård- och underhållsplan har delarna *Förteckning över kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar*, *Trädvårdsplan* och *Kyrkogårdens naturvärden* inte ingått. Dessa delar utför pastoratet separat.

1.3 Planens upprättande och förnyelse

Begravningsplatser som är skyddade enligt Kulturmiljölagens kapitel 4, ska ha en vård- och underhållsplan. Det är ägaren till begravningsplatsen som ska se till att planen upprättas. Vård- och underhållsplanen ska antas av församlingens beslutande organ. Länsstyrelsen ska innan dess ges möjlighet att yttra sig över planen. Det förutsätts att församlingen fortlöpande håller vård- och underhållsplanen aktuell. Nya uppgifter av betydelse, ändringar och tillägg ska fogas till planen. Planen ska uppdateras regelbundet, minst vart tionde år. Se vidare i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2).

I arbetet med uppdateringen av vård- och underhållsplanen bör följande moment ingå:

- Uppdatering av nulägesbeskrivningen.
- Kyrkogårdens historik uppdateras med förändringar som skett de senaste tio åren samt eventuella nytillkomna uppgifter.
- Förnyad genomgång av kyrkogårdens olika objekt samt uppdatering av förteckningen över underhåll och åtgärder.
- Inarbete en plan för bevarande och utveckling av kyrkogården.
- Uppföljande genomgång av kyrkogårdens gravplatser och uppdatering av den kulturhistoriska gravvårdsinventeringen.
- Förnyad genomgång av kyrkogårdens naturvärden med tillhörande rekommendationer för vård och skötsel.

Uppföljande konditionsbedömningar av kyrkogårdens alla delar måste ske betydligt tätare än vart tionde år.

2 Administrativa uppgifter

2.1 Ägoförhållanden m.m.

Kyrkogårdens namn: Ödeshögs gamla kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Ödeshög 15:1

Besöksadress: Storgatan 8-10, 599 31 Ödeshög

Kommun: Ödeshög

Län: Östergötlands län

Landskap: Östergötland

Huvudman för begravningsverksamheten: Folkungabygdens pastorat

Markägare: Folkungabygdens pastorat

Förvaltare: Folkungabygdens pastorat

Förvaltares adress: Axel Träffs gata 4, Mjölby

Kyrkogårdens totala storlek: 8 500 m²

Växtzon: II-III

Översikt, läget för Ödeshögs gamla kyrkogård framgår av röd cirkel (Kartunderlag: Lantmäteriet)

2.2 Gravskick och pågående gravrätter

På kyrkogården finns kist- och urnplatser. Sammanlagt finns 396 pågående gravrätter (januari 2021). Beläggningen på kyrkogården är medelhög med gott om plats under den kommande tioårsperioden. Inget ytterligare gravskick planeras.

2.3 Skyddsstatus

Kulturmiljölag (1988:950)

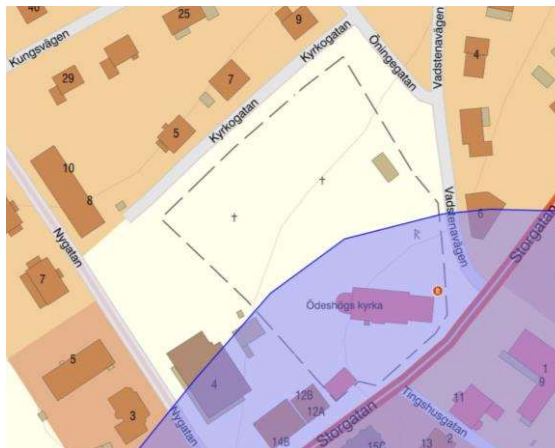
2 kap. Fornminnen

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Det är enligt lagen förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering, eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Kyrkogårdens södra del är en del av fornlämning, L2009:3214 Bytomt/gårdstomt, RAÄ-nummer Ödeshög 215:1. Utdrag ur Forsök (Riksantikvarieämbetet):

"Bytomt, ca 450x400 m enl 1702 och 1761 års karta (Ösjö gamla byggningstomter).

Tomten är bebyggd. Ödeshögs nämns första gången i skrift 1318 (Dnr 321-1881-2002.)"

Karta över fornlämningar på kyrkogården. Det lila fältet markerar utbredningen av bytomt/gårdstomt och röd cirkel nordöst om kyrkan markerar runristning. (Karta: Forsök, Riksantikvarieämbetet)

Inne på kyrkogården finns även en runristning, L2009:3105 Runristning, RAÄ-nummer Ödeshög 16:1. Utdrag ur Forsök (Riksantikvarieämbetet):

"Runsten, av rödaktig granit, 2,25 m hög och 1,45 m bred. Inmurad i kyrkomuren. Ristningen utåtvänd. Enligt Östergötlands runinskrifter lyder inskriften: "-I reste denna sten efter Helge, sin fader." Uppmålad 1987."

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

Kyrkogården är skyddad enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar, medvetet gestaltad vegetation och gravanordningar som tillfallit upplåtaren.

Väsentliga ändringar kräver tillstånd från länsstyrelsen. Vid osäkerhet beträffande tillståndskrav kontaktas länsstyrelsen.

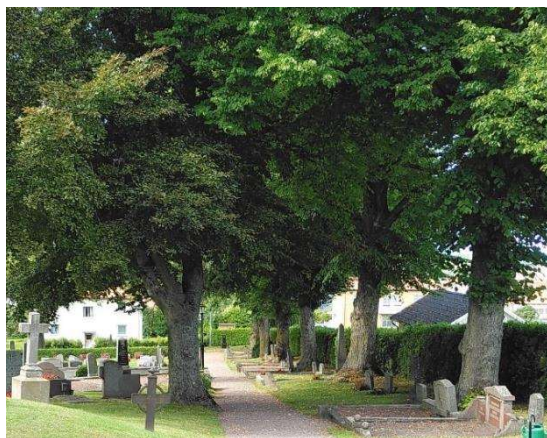
Miljöbalk (1998:808)

7 kap. Skydd av områden:

Biotopskyddsområde

Kyrkogårdens alléer och trädtrader som uppfyller Naturvårdsverkets definition av allé, skyddas av det generella biotopskyddet enligt 7 kap. 11 § miljöbalken. För åtgärder som påverkar biotoperna måste dispens sökas hos länsstyrelsen.

Definitionen av allé är lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd. Träden ska till övervägande del utgöras av vuxna träd, dvs vara minst 20 cm i diameter i brösthöjd eller ha uppnått en ålder av 30 år (det som uppnås först).

Träden i kyrkogårdens trädkrans skyddas av det generella biotopskyddet

Begravningslag (1990:1144)

Begravningslagen reglerar bestämmelser som har betydelse för gravplatsernas utformning. Enligt 7 kap. 26 § begravningslagen har gravrättsinnehavaren rätt att bestämma gravanordningens utseende och beskaffenhet. Begravningslagen berör även kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar.

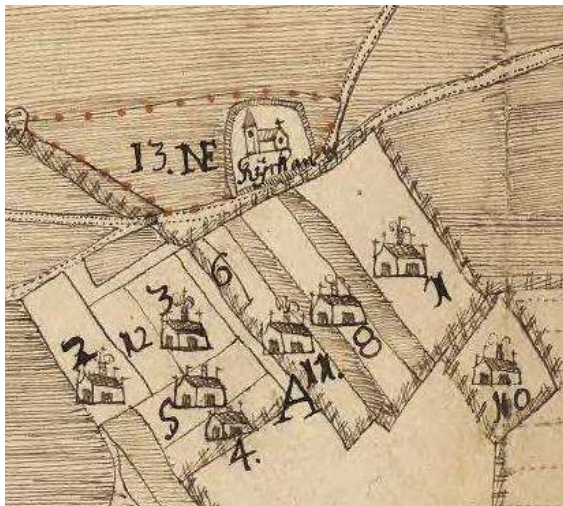
Plan- och bygglag (2010:900)

Ärenden som faller utanför den statliga tillsynen genom Kulturmiljölagen regleras via Plan- och bygglagen. Enligt 6 kap. i Plan- och byggförordning (2011:338) krävs bygglov för att uppföra byggnader inom begravningsplatsen eller göra tillbyggnader. Det krävs också bygglov för att anordna en ny begravningsplats eller i väsentlig grad ändra den befintliga.

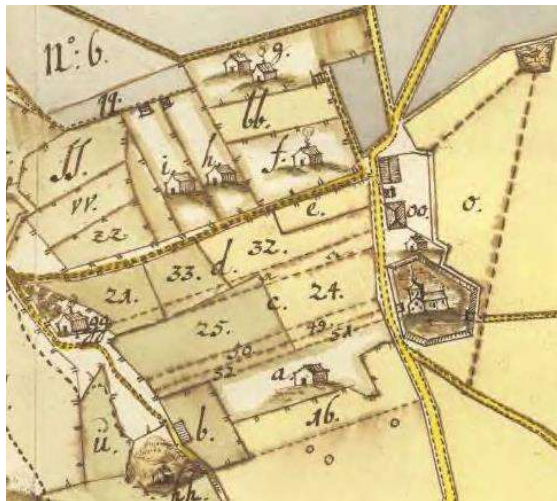
3 Historisk bakgrund och utveckling

3.1 Från medeltiden fram till 1800-talets slut

Ödeshögs första kyrka uppfördes under 1100-talet. Kyrkan uppfördes av sten med ett litet rektangulärt långhus, ett smalare korabsid och ett torn i öster. I samband med uppförandet av kyrkan växte även kyrkogården fram kring kyrkan.

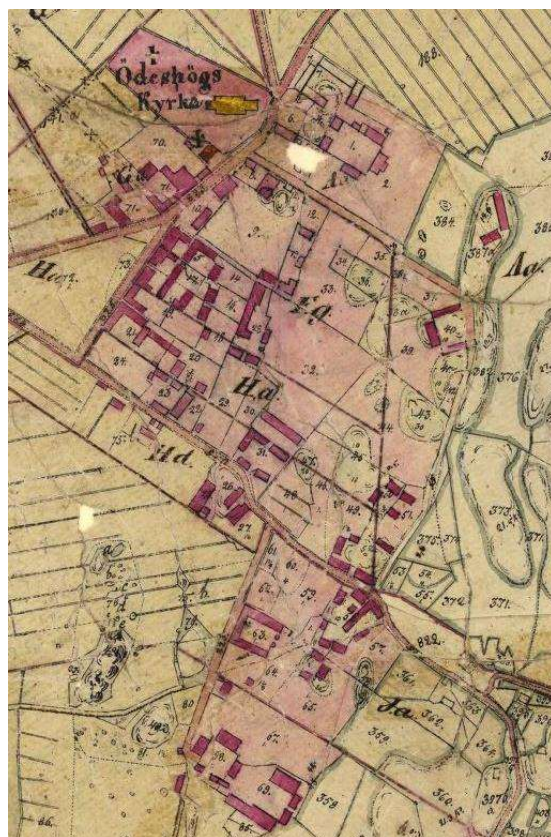

1639, geometrisk ägomätning. Kyrkogården ligger norr om byns gårdar. (Lantmäteriets historiska kartor)

1702, geometrisk avmätning (väster uppåt). Väster om kyrkogården har byggnader uppförts. (Lantmäteriets historiska kartor)

På en karta från 1639 framträder kyrkogården med en tydligt markerad omgärdning. Kyrkogården har en oregelbunden, lätt kvadratisk form med kyrkan centralt placerad. Söder om kyrkogården låg byns gårdar med klockaregården längst i sydväst. Marken närmast kring kyrkogården tillhörde vid den här tiden klockaren, men kom senare delvis att införlivas till kyrkogården i samband med utvidgningar. Vid det tidiga 1700-talet hade det uppförts byggnader och alldeles väster om kyrkogården, möjligtvis föregångare till sockenstugan från 1700-talets andra hälft som finns kvar än idag. Under 1700-talet fortsatte byn att växa, främst söder om kyrkogården, vilket en karta från 1840 visar. Kartan visar även att kyrkogården utvidgats mot nordväst och nu fått en avlång, lätt rektangulär form som till stora delar överensstämmer med dagens utbredning. Utvidgningen kan ha utförts omkring 1792, vilket är året som står i grinden i sydöst. Under 1800-talets andra hälft fanns tingshus, skolhus och apotek i nära anslutning till kyrkogården, vilket härändsekonomiska kartan (1868-77) visar.

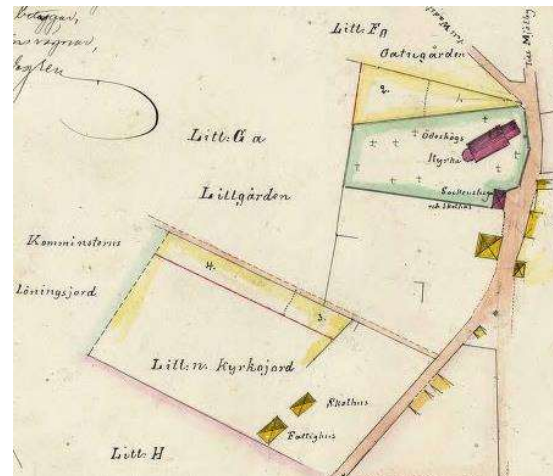

1840, laga skifte. Bebyggelsen söder om kyrkogården expanderade under 1700-talet, liksom kyrkogården som 1840 hade utvidgats mot nordöst. (Lantmäteriets historiska kartor)

1890 genomfördes byte av ägor mellan Ödeshögs kyrkas jord och fastigheten Lillgården. Genom bytet införlivades markområdet direkt i öster till kyrkogården och kyrkogården fick den utbredning som den har än idag. Det är troligt att kyrkogården efter denna utvidgning planlades med gångar och kvarter och att en trädkrans planterades längs kyrkogårdens ytterkanter.

1868-77, häradsökonomiska kartan. Kring kyrkogården fanns tingshus, skolhus och apotek. (Lantmäteriets historiska kartor)

1890, ägobyte. Genom byte av ägor mellan Ödeshögs kyrkas jord (nr 3 och 4 på kartan) och Lillgårdens jord (nr 1 och 2) kunde kyrkogården utvidgas österut. (Lantmäteriets historiska kartor)

3.2 Från 1900-talet och framåt

Under det tidiga 1900-talet började kyrkogården bli fullbelagd och en kommitté tillsattes för att ta fram ett förslag till ny begravningsplats. 1923 beslutades att ett område cirka 900 meter nordöst om kyrkogården skulle tas i anspråk. 1927 stod Ödeshögs nya kyrkogård klar för invigning och 1928 skedde den första gravsättningen. Även efter den nya kyrkogårdens tillkomst fortsatte Ödeshögs gamla kyrkogård att vara en aktiv kyrkogård.

Ett flygfoto från 1935 visar kyrkogårdens gångsystem, kvartersindelning och trädkrans som kan ha kommit till i samband med 1890-års utvidgning. Längs kvarterens yttre kanter låg större familjegravplatser, orienterade mot kyrkogårdens gångar, inne i kvarteren var gravplatserna tätt förlagda i raka rader. Gravplatserna var belagda med grus och omgärdade av antingen gravramar eller låga häckar. Outnyttjade ytor var gräsbelagda. Träden längs kyrkogårdens södra och östra sida var relativt stora, troligtvis planterade mot 1800-talets slut. Längs kyrkogårdens västra sida är träden små, och bör ha planterats några år innan fotografiet togs.

1935, utsnitt ur flygfoto från sydväst. (Östergötlands länsmuseum)

Under 1900-talets mitt genomgick kyrkogården en omläggning varvid gravplatsernas grusbeläggning till stora delar såddes igen med gräs, och gravramar och gravhäckar togs bort. Mellan gravraderna planterades raka rygghäckar. Ett flygfoto från 1952 visar att det i första hand var gravplatserna i kvarterens inre som belades med gräs. Längs kvarterens yttre kanter var fortfarande de flesta familjegravplatserna belagda med grus och omgärdade av gravramar eller låga häckar. På 1950-talet hade träd även planterats på kyrkogårdens norra delar. Längs den östvästliga gången hade en trädallé tillkommit, i nuvarande kvarter B syns en grupp träd utefter den nordsydliga gången och i kvarterets inre fanns solitära vintergröna buskar.

1952, utsnitt ur flygfoto från norr. (Östergötlands länsmuseum)

1961 anlades ett urngravsområde i kvarter C, nuvarande kvarter CU. 1964 tog Östergötlands läns hushållningssällskap fram ritningar för området direkt öster om kyrkogården. På ritningarna syns parkeringsplats, förrådsbyggnad och planteringsytor. Idag finns en förrådsbyggnad vars placering är samstämmig med förslaget, i övrigt är det oklart om förslaget realiserades.

På 1990-talet byggdes området söder om kyrkan om och tillgänglighetsanpassades med en ramp och bredare trappa upp till kyrkporten. Under 2000-talet har nya planteringsytor anlagts på kyrkogården, belysningsstolpar har satts upp och serviceplatserna har rustats upp.

Kyrkans södra port, innan den tillgänglighets-anpassning som gjordes på 1990-talet. (Antikvarisk-topografiska arkivet)

3.3 Kronologisk förteckning över händelser i kyrkogårdens historia

Den kronologiska förteckningen kompletteras när ytterligare händelser blir kända samt när vård- och underhållsplanen uppdateras.

Årtal	Händelse	Källa
1100-talet	Den första kyrkan uppfördes på platsen under sent 1100-tal.	RAÄ, Bebyggelseregistret
1792	Årtal i det sydöstra grindpartiet, och som kan markera kyrkogårdens utvidgning som kan ha genomförts då. Historiska kartor visar att kyrkogården utvidgades åt nordväst mellan 1702 och 1840.	Årtal i grind Lantmäteriets historiska kartor
1890, ca	Efter ägobyte 1890 utvidgas kyrkogården mot norrdöst.	Lantmäteriets historiska kartor
1900-talets mitt	Kring 1900-talets mitt genomgick kyrkogården en omläggning varvid gravplatser såddes igen med gräs och gravramar och gravhäckar togs bort. Mellan gravraderna platerades rygghäckar.	Back, J. (ÖLM, 2006) Östergötlands länsmuseum/Digitalt museum
1961	Ett område för urngravplatser anlades i kvarter C. Området har fått kvartersnamnet CU.	Back, J. (ÖLM, 2006)
1964	Ritningar till området öster om kyrkogården tas fram av Östergötlands läns husällningsällskap. Området var tänkt att rymma parkeringsplats, förrådsbyggnad och planteringsytor.	Antikvarisk topografiska arkivet
1994	Platsen framför kyrkans södra port byggs om och tillgänglighetsanpassas. Trappan från kyrkporten breddades och kompletterades med en ramp och planteringsyta. Muren söder om kyrkan flyttades längre söderut.	Antikvarisk topografiska arkivet
2010	Två perennrabatter iordningställdes på kyrkogården.	Folkungabygdens pastorat
2014	Gammalt växtmaterial togs bort vid entrén, och ersattes med nya träd, buskar och perenner.	Folkungabygdens pastorat
2015	Underhållsbeskrivning utfördes på träden i trädkransen. Lindarna utmed Storgatan knuthamlades för att ge ökad kontakt mellan gatan och kyrkan. En av lindarna hade redan tidigare varit hamlad.	Trädvårdsplan, Folkungabygdens pastorat
2016	Ny belysning sattes upp framför kyrkan, på sockenstugan och på förrådsbyggnaden. En häck utanför kyrkogårdens ingång togs bort. Serviceplatserna rustades upp.	Folkungabygdens pastorat
2017	Bredvid förrådsbyggnaden anlades en ny rabatt med Rhododendron i den tidigare helt öppna gräsytan. I rabatten sattes även gamla belysningstopplar, som tidigare stått framför kyrkan upp som dekoration (utan belysningsarmatur).	Folkungabygdens pastorat
2019-2022	Ett arbete med säkring av gravvårdar som inte når säkerhetsföreskrifterna pågår i pastoratet 2019-2022.	Folkungabygdens pastorat
2021	I kvarter D planterades nya tujaplantor i rygghäckarna, för att ersätta de tidigare rygghäckarna av tuja som vuxit sig för yviga.	Folkungabygdens pastorat

4 Beskrivning av kyrkogården

4.1 Karta över kyrkogården

Ödeshögs gamla kyrkogård, 2021

4.2 Omgivning och sammanhang

Ödeshögs kyrka med omgivande gamla kyrkogård har en central placering i samhället Ödeshög. Kyrkogården ligger upphöjd i förhållande till omgivningen i en sluttning mot norr. Kyrkan är placerad på en höjd i kyrkogårdens södra del. Direkt söder om kyrkogården går Storgatan, den gamla riksvägen med Mjölby åt norr och Gränna åt söder. I området söder och sydväst om kyrkogården finns samhällets centrum med Stora torget och Kommunhuset. Här finns även äldre bevarad bebyggelse, så som den gamla sockenstugan, en stenbyggnad från 1700-talet som vittnar om att platsen varit socknens centrum sedan lång tid tillbaka. Söder om kyrkan finns tingshuset med anor från 1800-talet, men som numera till stora delar präglas av 1900-talets ombyggnader. Öster därom ligger församlingshemmet, en modern byggnad som uppfördes på 1960-talet.

Vy mot väster med den gamla sockenstugan intill kyrkogården.

Kyrkogården har genom utvidgningar fått en rektangulär planform i nordvästlig-sydöstlig riktning. Den sydöstra delen utgör kyrkogårdens äldsta del och det är här kyrkan ligger, med långhuset i östvästlig riktning och tornet i öster.

Församlingshemmet.

F.d. tingshuset.

4.2.1 Karaktärsområden

Efter kyrkogårdens senaste utvidgning på 1890-talet, planlades kyrkogården i sin helhet med gångstråk och kvartersindelning. Beläggningen var på 1800-talet och tidigt 1900-tal hög och äldre fotografier visar en relativt fullbelagd kyrkogård med tätt liggande gravplatser, de flesta är täckta av grus och är omgärdade av häckar eller stenramar enligt dåtidens ideal. Under 1900-talets mitt fick det rådande rationellare formspråket stort genomslag på kyrkogårdens och stora delar lades om till sammanhängande gräsytor. Stilidealen från både sekelskiftet 1900 och 1900-talets mitt präglar idag kyrkogårdens kvarter, men uttrycken är olika. Utifrån det kan kyrkogårdens kvarter delas in i följande karaktärsområden:

Kvarter A, D och E

Kvarteren har en mer framträdande prägel från tiden kring sekelskiftet 1900. Viktiga bevarade delar för karaktären är strukturen med större familjegravar utefter den yttre kyrkogårdsgången (kv A samt norra delarna av kv D och E). I kvarteren finns även en högre koncentration bevarade grusgravar med stenramsomgärdning och högsmala gravvårdar i tidstypiskt utförande.

Kvarter B och C

Kvarteren präglas till stor del av omläggningen från 1900-talet mitt. Stora sammanhängande gräsytor dominerar i kvarteren och mellan flera gravrader finns långsträckta rygghäckar. Gravvårdarna är mestadels lågbreda i typiska modeller från 1900-talets mitt och framåt.

Området söder om kyrkan, entréplan

Området har en tydlig parkkaraktär som särskiljer sig från övriga kyrkogården. I området finns böljande grusgångar, gräsytor med prydnadsträd och planteringar med blommande buskar, perenner och säsongsblommor. Inom området finns inga gravplatser, vilket också bidrar till områdets parkkaraktär och som entréplan till kyrkan.

Familjegravar i kvarter A.

Kvarter B och C.

Området söder om kyrkan.

4.3 Omgärdning och ingångar

Kyrkogården ligger upphöjd mot omgivningen och omgärdas av stödmurar på alla sidor. Stödmurarna är kallmurar med varierande höjd beroende på skillnader i omgivningens marknivå. Längs kyrkorådets västra, norra och nordöstra sidor är murarna kallmurade av tillpassade naturstenar i olika storlekar lagda i oregelbundna skift. Högst är muren mot väster, där den i sydväst är omkring 1,5 meter hög. Längre norrut minskar nivåskillnaden och mot nordväst och nordöst varierar muren från marknivå till halvmeterhög. Mot Storgatan i söder och sydöst är muren knappt meterhög och utförd av huggna granitblock lagda i skift med ifyllda fogar. Innanför stödmurarnas krön finns en trädkrans av lind. I väster och norr finns låga omgärdande häckar och mot nordöst finns en häck av tuja. Se kapitel 4.5 Vegetation.

Mur mot sydväst

Mur mot nordväst

Mur mot sydöst

Kyrkogården har fem ingångar, två mot söder, två mot nordväst och en mot nordöst. De båda ingångarna mot söder utgör huvudingångar och är snarlikt utförda med rikt ornamenterade dubbla smidesgrindar. I sydöst står årtal 1792 i grindbladen och i de sydvästra grindbladen står ÖDESHÖG. Grindbladens öppningsanordningar är stämplade med initialerna HUB och BOXHOLM (Boxholms bruks stämpel). Den sydöstra ingången har kompletterats med en sidogrind i modernare utförande. Grindstolparna är bastanta av granit med utskjutande avtäckning med pyramidformad topp. Innanför den sydvästra grinden leder en bred trappa av granit upp mot entréområdet framför kyrkan. I kyrkogårdens nordvästra hörn finns två ingångar. En asfalterad ramp av L-stöd av betong förbinder parkeringen mot nordväst med kyrkogården. Från Kyrkogatan leder en smal trappa av granit upp till kyrkogården. Trappan har handledare och

sidostycken av smide. Vid trappans krön finns två grovhuggna granitstolpar. Grindblad saknas. Den nordöstra ingången utgörs av en öppning i den omgärdande tujahäcken.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Ingången i sydöst.

Ingången i sydväst.

Ingången i nordväst.

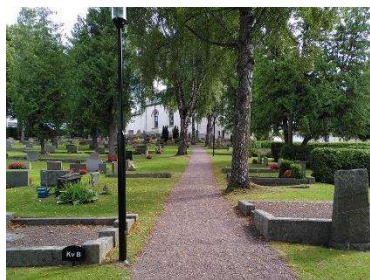
4.4 Gångsystem

Kyrkogården har ett välstrukturerat och mestadels rätlinjigt gångsystem som leder runt kvarteren. Norr om kyrkan löper en kringgårdande gång innanför den yttre gravraden och mellan kvarter B och C finns en rakt dragen gång i riktning mot kyrkan. Mellan kvarteren B-C och D-E finns en östvästlig gång som ansluter till det kringgårdande gångstråket. I området kring kyrkan har gångarna en mjukare dragning. Gångarna är belagda med finmakadam i fraktionen 4-8 mm i rödgrå kulör.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Kringgårdande gångstråk.

Centralaxelen mellan kvarter B och C

Bölgande gångar kring kyrkan.

4.5 Vegetation

Kyrkogårdens omgärdande vegetation utgörs av en relativt enhetlig trädkrans av lind. I söder mot Storgatan har lindarna tidigare knuthamlats, vilket ger dem en mer samlad krona. Längs kyrkogårdens övriga sidor är träden friväxande. I kyrkogårdens norra delar, mellan trädkransen och kyrkogårdens omgärdande murar, omgärdar klippta häckar av trubbhagtorn, syren och tuja.

Inne på kyrkogården finns en björkallé längs gången mellan kvarter B och C och längs norrsidan av kvarter D och E står några björkar i rad utefter gången. I sydöstra delen av kvarter D står en ståtlig solitär blodbok och i södra delen av kvarter E har nyligen tre prydnadsaplar planterats. Kring de nyplanterade träden har cirkelformade rabatter med säsongsblommor anlagts. I kvarter B och C, nära gången mellan kvarteren finns några äldre tujor, som troligtvis ursprungligen planterats i äldre gravplanteringar. Utmärkande för kvarter C

Trädkransen i norr.

är rygghäckarna som löper mellan gravraderna. De är mestadels klippta tujahäckar, men även friväxande häckar av praktspirea och björkspirea förekommer. I kvarterets södra del har en ny häck av oxbär planterats. Även i norra delen av kvarter B och i kvarter D finns rygghäckar av tuja. Mellan gravplatserna i urngravsområdet finns en perennplantering med olika marktäckande perenner, såsom funkia, alunrot, näva, jättedaggkåpa och prydnadsgräs. I entréområdet söder om kyrkan finns flera prydnadsplanteringar. I slänten nedanför rampen till kyrkporten finns en plantering med låga prydnadsbuskar, såsom praktspirea, lagerhägg och olika sorters benved. Intill sockenstugan finns en grupp körsbärsbenved i en marktäckande plantering av jättedaggkåpa samt en rysk lönn. På muren framför kyrkans södra port finns blomsterurnor med säsongblommor och på gräsytan intill finns ett blomsterarrangemang med säsongblommor i tre våningar.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Ryghäckar av tuja i kvarter D
(foto: Folkungabygdens pastorat).

Perennplantering i urngravsområdet.

Prydnadsplanteringar i entréområdet
framför kyrkan.

4.6 Gravanordningar

Över hela kyrkogården är gravplatserna ordnade i raka rader inne i kvarteren. Längs ytterkanterna i kvarter B och C, norra kanten i kvarter D och E samt direkt innanför kyrkogårdsmuren ligger större familjegravplatser, vilket är en för trakten vanligt förekommande gravplatsindelning. På dessa gravplatser står ofta högresta och praktfulla gravvårdar från förra sekelskiftet 1900 och 1900-talets första hälft. Flera har bevarad grusbeläggning och stenram. Endast några fåtal gravplatser omgärdas av låga häckar och en gravplats omgärdas av ett staket. Utmärkande bland gravplatserna i den yttre gravraden är Godsägaren A.J. Anderssons familjegravplats i kvarter A från tidigt 1900-tal, med en stor gravvård med emaljerade porträtt på makarna Andersson. Längst i sydväst finns fyra äldre gravvårdar av kalksten. Även i kvarter D och E är koncentrationen av äldre gravvårdar högre. Här finns några granitkors och obelisker från tidigt 1900-tal och lägre gravvårdar med gavlar och tillhörande ramomgärdning som var vanliga kring 1920 och 1930-talen.

Den på kyrkogården vanligaste gravvårdstypen är lågbreda modeller oftast i ljusgrå eller rödaktig granit, tillkomna från 1900-talets mitt och framåt. Gravplatserna är oftast lagda helt i gräs och med en prydnadsplantering framför gravvården.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Godsägaren A. J. Anderssons
familjegravplats

Granitkors i kvarter E.

Gravvårdar från 1900-talets andra hälft,
kvarter B.

4.7 Urngravsområde

Nära mitten av kvarter C ligger ett område med urngravplatser. Gravplatserna ligger i två rader med en perennplantering mellan raderna. Gravvårdarna är samtliga liggande hällar av granit i olika kulörer och med individuellt utformad text och dekor.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Urngravsområdet

5 Kulturhistorisk värdeanalys

5.1 Övergripande kulturhistoriska värden

Ända sedan kyrkan, tillsammans med den omgivande kyrkogården uppfördes på platsen under det sena 1100-talet har kyrkogården varit i kontinuerligt bruk. Kyrkan och kyrkogården är viktiga i bygdens kulturhistoriska sammanhang och har länge utgjort en central punkt i det växande samhället. Kyrkogården är även en plats som berör känslomässigt och den har stor betydelse för invånarnas samhörighet och förankring i bygden. Den är en förbindelselänk till tidigare generationer, ortens ursprung, och livet i bygden sedan många hundra år tillbaka.

5.2 Kyrkogårdens kulturhistoriska värden

Ödeshögs gamla kyrkogård är en centralt belägen tätortskyrkogård med höga kulturhistoriska värden. Viktiga och framträdande karaktärer och strukturer för kyrkogårdsmiljön är:

- Kyrkogårdens omgärdande murar, i olika avsnitt uppförda med skilda byggnadstekniker. Mest påkostad är muren i söder, utmed Storgatan vilket betonar murens dignitet och att den utgör kyrkogårdens framsida.
- Kyrkogårdens grindar i smide, troligtvis tillkomna i samband med kyrkogårdens utvidgning under det sena 1700-talet. De är hantverksmässigt utförda från Boxholms bruk, och stilmässigt i harmoni med kyrkan.
- Den traditionella trädkransen med lövträd. De äldre träden förmedlar tidsdjup och berättar om 1800-talets ideal att medvetet utforma kyrkogården till en parkliknande miljö.
- Gångsystemet och kvartersindelningen har en enkel och traditionell plan, till största delen intakt sedan planläggningen av kyrkogården i samband med kyrkogårdens sista utvidgning på 1890-talet.
- Gravanordningar och gravvårdar främst från 1800-talets senare hälft och framåt. De förmedlar tidsdjup, visar gravkulturen under 1800-talet och 1900-talet och kan genom inskriptioner berätta om livet och verksamheterna i bygden. Gravplatser med bevarad grusbeläggning och omgärdning vittnar om gravplatsernas utformning före omläggningen under mitten av 1900-talet.
- Kyrkogårdens olika karaktärsområden, beskrivna i kap 4.2.1.

Grinden i sydöst med årtal 1792.

7 Referenser

Muntliga källor

Folkungabygdens pastorat

Arkiv

Antikvarisk-Topografiska arkivet, Stockholm

Naturvårdsverket Skyddad natur (www.skyddadnatur.naturvardsverket.se)

Riksantikvarieämbetet Kulturmiljöbild och Fornsök (www.raa.se)

Östergötlands länsmuseum (www.digitaltmuseum.se)

Litteratur

Ahklou Klintborg, Å. (2001). *Mellan trädkrans och minneslund*. Stad & Land nr 167. Alnarp: Movium

Andreasson, A. (2012). *Gravvårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*. Movium

Back, J. (2006). *Ödeshögs kyrkogård – Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering*. Linköping: Östergötlands länsmuseum

Bucht, E. (red.) (1992). *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Stad & Land nr 103. Movium

Carlsson, Å. & Hultengren, S. (2007). *Kyrkogården – en Noas ark*. Svenska kyrkan och Naturcentrum AB

Dunér, P. & Dunér, H. (2009). *Vård- och underhållsplan 2009 Ödeshögs kyrkogård*. Eksjö: Vattentornet Arkitektkontor AB

Grenberger Byggnadsrestaureringskontor. (2004). *Ödeshögs kyrka 75, Bogårdsmurar i Linköpings stift*, Östergötlands län, inventering del 1-3

Hansson, H-E., Bielawski, J. & Jönsson, K. (2002). *Vård av gravstenar*. 1. Uppl. Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Jonsson, M. (red.) (2009). *Ett levande kulturarv – Kyrkogårdar i Växjö stift*. Publikationer i Växjö stift no 15. Växjö

Natursten: Gravvårdar. (2005). Sveriges stenindustriförbund, Kristianstad

Nilsson, J. (2016). *Praktiska lösningar i Byarum: Skydd för kulturgravar och begravningsblomster*. SKKF Kyrkogården, nr. 2, ss. 25-27

Reijer, P. & Sörensen A-B. (2007). *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*. Stad & Land nr 170. Alnarp: Movium

Riksantikvarieämbetet. (2017). *Vårda väl. Runstenar: att bevara en sten med dess ristningar till framtiden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet, m.fl. (2014). *Fria eller fälla – En vägledning för avvägningar vid hantering av träd i offentliga miljöer*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet. (2002). *Vård av gravstenar*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Sandell, A. (2012). *Kyrkogårdshandboken*. Stad & Land nr 182. Alnarp: Movium

Schönbäck, H. (2008). *De svenska städernas begravningsplatser 1770-1830: arkitektur, sanitet och det sociala rummet*. Stockholm: Stockholmia förlag

Sjöman, H. & Slagstedt, J. (red.) (2015). *Träd i urbana landskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Unnerbäck, Axel. (2003). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet förlag

Wästberg, P. m.fl. (2001). *Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar*. Stockholm